

Aluehallintovirasto
Regionförvaltningsverket
Regional State Administrative Agency

Vardagsjuridik för lärare

Tammerfors 29.1.2019

Thomas Sundell

Jurist

Regionförvaltningsverkens
svenska enhet för bildningsväsendet

Innehåll bl.a.

- § Ansvarsfrågor
- § Disciplinära frågor
- § Elevhälsa
- § Sekretess och tystnadsplikt
- § Anmälningsplikt

Vad innebär ansvar?

- § Moraliskt kontra juridiskt ansvar: följer det sanktioner om man brister i ansvaret (straff, skadestånd etc.)?
- § Juridiskt ansvar förutsätter oftast någon grad av vållande
- § Vid sk. strikt ansvar realiseras ansvaret oberoende av vållande, men det är sällsynt
 - I skolvärlden gäller strikt ansvar närmast bara elevens rätt till gratis vård vid olycksfall i skolan eller på skolvägen
- § Den som orsakar en skada är i första hand ansvarig
 - Man behöver inte alltid hitta ett fel hos personalen

Grundkoncept inom ansvaret

- § Kausalitet: det måste finnas ett orsakssamband mellan det som har hänt och någons felaktiga handling eller försummelse
- § Vållande: samma som vårdslöshet, bedöms från fall till fall utgående från personens förutsättningar
 - Rena olyckor sker och det finns inte alltid en ansvarig
- § Kontrollfär: det som man har möjlighet att påverka – om man faktiskt inte kan påverka en viss sak kan man oftast inte ansvara för den heller

Medverkan och det egna ansvaret

- § I takt med stigande ålder kan elever anses ha allt större ansvar för sina egna handlingar
- § Tyngdpunkten flyttas från övervakning till handledning
- § Om eleven handlar i strid med givna instruktioner och någonting då händer, finns det en medverkan hos eleven som minskar eller eliminerar skolans ansvar

Lagbundenhetsprincipen

- § Enligt 2 § i grundlagen ska allt utövande av offentlig makt baseras på lag (*lagbundenhetsprincipen*)
- § Sådana åtgärder som innebär utövande av offentlig makt kan vidtas bara om de finns i lagen och på de villkor som där bestäms (t.ex. begränsningar av grundrättigheter, disciplinära åtgärder, byte av skolplats)
- § Lägre normer eller avtal kan inte ge befogenheter som inte finns i lagen
- § Inte självklart ens att samtycke alltid hjälper

Vad innebär samtycke?

- § Skriftligt samtycke krävs bara då det uttryckligen står så i lagen – i övrigt är skriftligheten närmast en bevisfråga
- § Samtycke måste vara specifikt, frivilligt och givet med vetskap om vad det innebär (*informed consent*)
 - Frivilligt = man ska kunna låta bli att samtycka utan att det blir påföljder
- § Samtycke kan återtas när som helst
- § Det går inte att samtycka till allt, och vartefter eleven blir äldre minskar vårdnadshavarnas möjligheter att samtycka för elevens del

Problematik kring vårdnad

§ Utgångspunkten är att vårdnaden är odelbar:

- Båda vårdnadshavarna ska höras
- Båda vårdnadshavarna ska delges beslut eftersom de är skilda parter
- Om samtycke krävs för en åtgärd som inte är rutinmässig måste båda ge samtycke

§ Myndigheten har utredningsansvaret – det går inte att överlåta hörandet till en part

§ Bonusföräldrar har ingen ställning i förhållande till barnet

Ansvar kontra befogenheter

- § Det juridiska ansvaret kan normalt bara omfatta sådant som är inom den ansvarigas kontrollsfär
- § Det kan aldrig förutsättas att man överskrider sina befogenheter för att uppfylla sitt ansvar
- § På motsvarande sätt kan man inte motivera en överskridning av befogenheterna med att man har ett ansvar för en elev eller för elevens klasskamrater
- § Vid en kollision mellan individens skydd mot ogrundat myndighetsutövande och en tänkt kollektiv rätt till en trygg studiemiljö vinner normalt den förstnämnda

Ansvar för elevernas säkerhet

§ Rätt till trygg studiemiljö → tillsynsansvar → rätt att fastställa ordningsregler → disciplinära befogenheter

§ GrUL 29 § 6 mom: paragrafen om rätt till en trygg studiemiljö gäller bara då eleven deltar i undervisning eller annan planerlig verksamhet – detta hindrar dock inte att man diskuterar också annat

§ Handlar framför allt om förebyggande arbete (reducering av fysiska och psykiska riskfaktorer, handledning av elever och personal, utredning av incidenter osv.)

Ordningsregler

§ ”I avsikt att främja den interna ordningen i skolan, ostörda studier samt trygghet och trivsel i skolan ska utbildningsanordnaren godkänna en ordningsstadga eller meddela andra ordningsbestämmelser som ska tillämpas i skolan eller på någon annan plats där undervisning ordnas.”
(GrUL 29 § 4 mom) → **syfte**

§ ”Den ordningsstadga och de andra ordningsbestämmelser som avses i 4 mom. får innehålla sådana regler om praktiska arrangemang och ett korrekt uppförande som är nödvändiga för tryggheten och trivseln i skolan samt närmare bestämmelser om de föremål och ämnen [som är förbjudna på grund av att de kan äventyra säkerheten] och om deras användning och förvaring. Dessutom kan regler meddelas om hur skolans egendom får hanteras, hur skolans lokaler ska hållas rena och om hur man får vistas och röra sig i skolbyggnaden och på skolområdet.”
(GrUL 29 § 5 mom) → **innehåll**

Exempel på problematiska ordningsregler

- § Det är förbjudet att använda och inneha farliga föremål eller rusmedel såsom tobaksprodukter, alkohol och droger i skolan och dess omnejd. Även användning av energidrycker är förbjudet.
- § Förstört, söndrat eller borttappat material ska ersättas.
- § Vi använder hjälm när vi cyklar till och från skolan, samt under skolans cykelutfärder.
- § Jag använder inte mössa inomhus.
- § Det är förbjudet att bära kläder som kränker andra.
- § Vi beaktar upphovsrätten när vi använder mobiltelefonen i skolan. Vi fotograferar och filmar bara personer som har gett tillstånd till det. I sociala medier och på andra ställen publicerar vi endast innehåll som vi har upphovsrätt och behövliga tillstånd för. Om man är osäker på om innehållet är sakligt eller korrekt frågar man alltid vad ens lärare anser om att publicera det.

Disciplinära befogenheter

- § Kan delas in i disciplinära åtgärder, vars syfte är att eleven ska bete sig bättre i fortsättningen, och säkringsåtgärder, med vilka man avvärjer ett akut hot
- § Lagbundenhetsprincipen hindrar användning av andra disciplinära medel än de lagstadgade
- § Om befogenheterna i lagen har getts till exempelvis rektor och lärare kan de inte delegeras till någon annan
- § Utbildningsanordnaren ska utarbeta en plan för användning av disciplinära åtgärder och för de tillhörande förfaringssätten

Disciplin och principerna för god förvaltning

§ De allmänna principerna i 6 § i förvaltningslagen styr också användningen av disciplinära medel:

- Likabehandling: lika påföljd vid lika omständigheter, men också olika påföljd vid olika omständigheter
- Proportionalitet: påföljden ska stå i rätt proportion till förseelsen
- Objektivitet: det är handlingen man fördömer, inte barnet, och ovidkommande faktorer får inte spela in
- Ändamålsbundenhet: befogenheterna får bara användas till det som de var tänkta för

Fostrande samtal och kvarsittning

- § Fostrande samtal är tänkta som en första åtgärd innan man tar till kvarsittning
 - Individuellt samtal i upp till två timmar under eller utanför skoltid, även i delar, där föräldrarna kan delta
- § Kvarsittning kan ges för störande beteende, brott mot ordningsreglerna eller fusk
- § Kvarsittningen kan bestå av muntliga, skriftliga eller andra uppbyggliga uppgifter eller att sitta tyst
- § Kvarsittning får inte innebära att eleven går miste om undervisning (inklusive utfärder)

Skriftlig varning och avstängning

- § Förutsättningarna för skriftlig varning är samma som för kvarsittning, men en varning är ett strängare straff
- § Avstängning på viss tid (högst tre månader) kan ske på grund av fortsatt dåligt beteende trots varning eller en enstaka särskilt allvarlig incident
 - Ingen automatik – man kan också ge ny varning
- § Skriftlig varning och avstängning är alltid förvaltningsbeslut
- § Ett beslut om avstängning kan verkställas genast men lämpar sig inte så bra som säkringsåtgärd

Städning

- § Rektor eller lärare kan beordra en elev att rengöra eller ordna skolans egendom eller utrymmen som eleven har smutsat ner eller försatt i oordning
- § Förutsätter 1) att det är klart vem som är skyldig, 2) att det är fråga om elevens egen oreda och 3) att oredan åstadkommit avsiktligt eller av oaktsamhet
- § Uppgiften utförs i högst två timmar under övervakning och får inte vara för tung eller farlig
- § Eleven får inte gå miste om undervisning
- § Utförd uppgift lindrar andra påföljder (inkl. ersättningar)

Avlägsnande och förvägran av undervisning

- § Avlägsnande av en elev för resten av lektionen från klassen, en annan undervisningslokal eller en skoltillställning samt att eleven förvägras rätt att delta i undervisningen är säkringsåtgärder
- § Rätten att delta i undervisning kan förvägras för högst resten av dagen – för att nästa dag kunna göra samma krävs en ny incident
- § För avlägsnande räcker att eleven stör undervisningen
- § Förvägran av rätt att delta i undervisning förutsätter att eleven är en säkerhetsrisk eller att undervisningen eller annan verksamhet försvåras oskäligt

Granskning av elevens saker

- § Rektor och lärare har rätt att granska elevens saker genom att söka igenom elevens väska och skåp samt känna utanpå kläderna
- § Kräver att det är uppenbart att eleven besitter ett föremål eller ämne som är förbjudet **och** farligt (inte t.ex. tobak)
- § Granskaren ska vara av samma kön och en annan vuxen ska närvara, om möjligt en sådan som eleven valt
- § Finkänslighet måste iakttas
- § Gäller inte t.ex. elevens rum på internat eller hotell

Omhändertagande av saker

§ Rektor och lärare får omhänderta föremål och ämnen som är förbjudna enligt lag eller skolans ordningsregler samt föremål eller ämnen som **används** för att störa undervisningen

§ Föremål och ämnen ska ges

- till eleven efter lektionen eller senast vid slutet av dagen, om de har omhändertagits som störande
- till vårdnadshavarna i andra fall
- till polisen om inte heller vårdnadshavarna får inneha sådana föremål eller ämnen

Åtgärd	Beslutsfattare	Hörande av elev	Hörande av vårdnadsh.	Meddelande	Beslut	Registrering
Fostrande samtal	Rektor eller lärare	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja
Kvarsittning	Lärare	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Skriftlig varning	Kollegialt organ eller rektor (utbildningsanordnaren beslutar)	Ja	Ja	Nej	Ja	Nej
Avstängning på viss tid	Kollegialt organ (utbildningsanordnaren beslutar vilket)	Ja	Ja	Nej	Ja	Nej
Städning	Rektor eller lärare	Nej	Nej	Ibland*	Nej	Nej
Utförande av försummade hemuppgifter	Lärare	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja
Uppmaning att avlägsna sig från undervisning	Lärare	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja
Uppmaning att avlägsna sig från annan tillställning	Rektor eller lärare	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja
Avlägsnande från undervisning eller tillställning	Rektor eller lärare	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej**
Avhållan från undervisning	Rektor	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja
Omhändertagande av föremål eller ämne	Rektor eller lärare	Nej	Nej	Ja	Nej	Ja

* Om städningen sker utanför skoltid

** Däremot nog rapport om användningen av maktmedel som ges till utbildningsanordnaren

Maktmedel och nödvärn

§ Nödvändiga och försvarliga maktmedel får användas för att avlägsna en elev som trots uppmaning själv vägrar avlägsna sig samt för att omhänderta föremål och ämnen som är förbjudna **och** farliga

- Nödvändiga = resultat måste uppnås och det finns inga lindrigare men samtidigt effektiva medel
- Försvarliga = i rätt proportion till elevens ålder och situationens hotfullhet samt motståndets allvarlighet

§ Vid nödvärn får man försvara sig själv eller någon annan mot ett påbörjat eller överhängande orättmätigt angrepp

Generellt och individuellt inriktad elevhälsa

- § Den generellt inriktade elevhälsan är det förebyggande arbetet, som görs framförallt i skolans elevhälsogrupp men som hör till hela personalen
- Förebyggande arbete är alltid primärt
- § Den individuellt inriktade elevhälsan är dels mottagning hos hälsovårdare, kurator och psykolog, dels det sektorsövergripande arbetet kring en elev som kan göras i en expertgrupp
- Tillsättande av en expertgrupp är inte alltid nödvändigt

Sektorsövergripande expertgrupper

§ EoSVL 14 § 4 mom:

”Ärenden som gäller **utredning av stödbehovet och hur elevhälsotjänster ska ordnas** för en enskild studerande eller en viss grupp av studerande behandlas av en sektorsövergripande expertgrupp som tillsätts från fall till fall. **Experter får utnämnas till medlemmar i gruppen bara med samtycke** av den studerande eller, om han eller hon inte har förutsättningar att bedöma betydelsen av sitt samtycke, med samtycke av vårdnadshavaren. **Expertgruppen utser inom sig en ansvarsperson.**”

§ Uppgifter: 1) utreda behovet av stöd (inte utformningen av pedagogiskt stöd) och 2) anordna elevhälsotjänster för en enskild elev

Expertgruppernas sammansättning

- § Expertgrupper sammansätts från fall till fall, alltid utgående från samtycke
- § Enligt behov ska det enligt RP ingå några av följande: *hälsovårdare, kurator, psykolog, studiehandledare, studerandens grupphandledare eller någon annan lärare som är viktig i den aktuella situationen*
- § 2–3 personer kan räcka, sammansättningen kan leva
- § Med specifikt skriftligt samtycke får också behövliga samarbetsparter inom elevhälsan eller elevens närstående delta i behandlingen

Självbestämmanderätt inom elevhälsan

§ EoSVL 18 § 1 mom:

”Elevhälsans insatser genomförs i **samverkan med den studerande och hans eller hennes vårdnadshavare**. Den studerandes egna önskemål och åsikter ska i enlighet med hans eller hennes ålder, utvecklingsnivå och övriga personliga förutsättningar beaktas i åtgärder och avgöranden som gäller honom eller henne.”

§ Samverkan betyder i praktiken samtycke

§ Samtycke behövs för samtliga delar av den individuellt inriktade elevhälsan (såväl enskild mottagning hos elevhälsopersonal som samarbete i en expertgrupp)

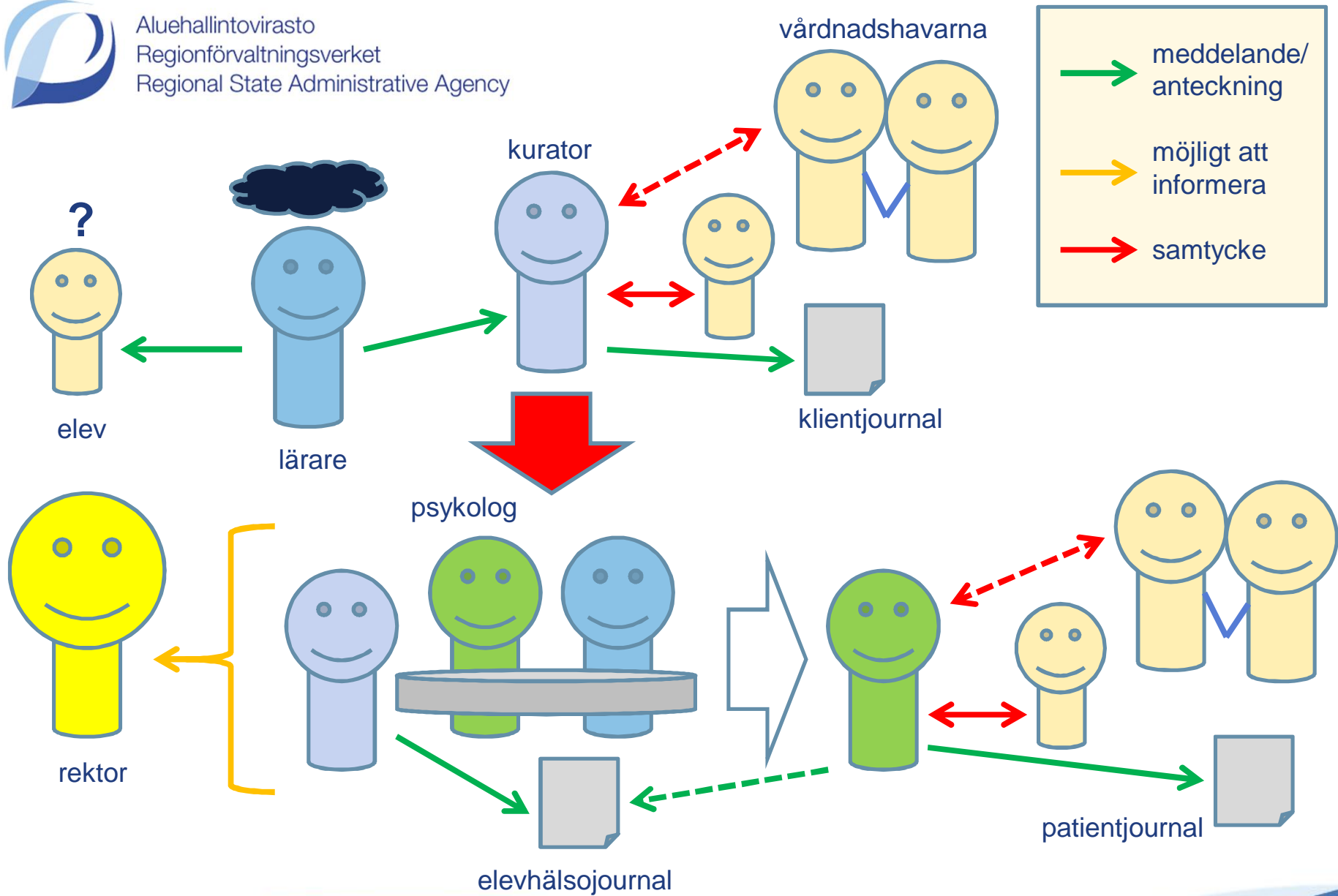
Elevens ställning

- § Elevens åsikt ska beaktas ”i enlighet med hans eller hennes ålder, utvecklingsnivå och övriga personliga förutsättningar” → i första hand är det genomgående eleven som ska samtycka
- § Det finns inga fasta åldersgränser, utan det beror på elevens psykosociala mognad och sakens natur – gränsen går väl typiskt i högstadieåldern
 - Bedömningen görs av en yrkesperson inom elevhälsan och från fall till fall
- § Vårdnadshavarna kan aldrig förbjuda en minderårig att anlita elevhälsotjänster

Vad gör man om man inte får samtycke?

- § Elevhälsa är inte tvångshjälp – utgångspunkten bör vara att man får använda sin självbestämmanderätt
- § Om vägran att samtycka leder till att förutsättningarna för en barnskyddsanmälan uppfylls ska en anmälan göras, men detta är inte självklart
- § Om samtycke saknas och man inom elevhälsan har gjort det man kan göra upphör rimligen ansvaret
- § Stöd för elevens lärande är inte elevhälsa och kräver inte samtycke, och där är ansvaret mer långtgående

Sekretess och tystnadsplikt

§ Sekretessbelagda uppgifter är bland andra:

- hälsotillstånd, rehabilitering, socialvård
- elevvård, befriande från undervisning, provprestationer, verbala bedömningar av en elevs personliga egenskaper
- psykologiska testresultat
- levnadssätt, deltagande i föreningsverksamhet eller fritidssysselsättningar, familjeliv eller jämförbara personliga förhållanden samt ekonomisk ställning

§ Tystnadsplikten har inom undervisningsväsendet samma omfattning som handlingssekretessen

Sekretess och tystnadsplikt

§ Det som inte är sekretessbelagt är offentligt, t.ex.:

- faktiska händelser (Kalle slog Pelle på rasten)
- disciplinära åtgärder (Kalle fick kvarsittning)

§ Offentliga handlingar måste ges ut till vem som helst

§ Den som saken berör har rätt till alla handlingar som kan påverka ärendet, även sekretessbelagda sådana

§ Förhållandet mellan GDPR (EU:s dataskyddsförordning) och offentlighetslagen är komplicerat, men GDPR ska inte begränsa offentligheten eller parter rättigheter

Undantag till sekretessen

§ Sekretessbelagda uppgifter får inte ges till utomstående (OffL 22–23 §), vilket inkluderar en del kolleger

§ Undantag till sekretessen kan göras:

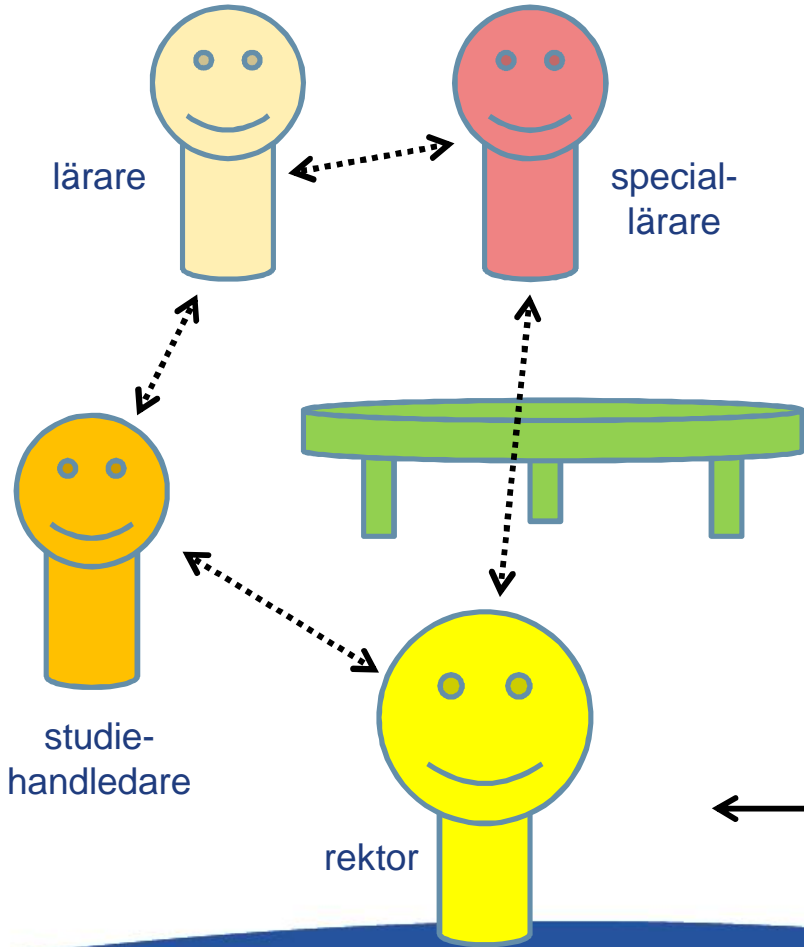
- om den som sekretessen skyddar ger sitt samtycke
- om det finns ett undantag i lagen

§ Det finns tre huvudsakliga undantag:

- Utbyte av information inom elevhälsan och mellan elevhälsan och skolan
- Överföring mellan utbildningsanordnare
- Olika anmälningar

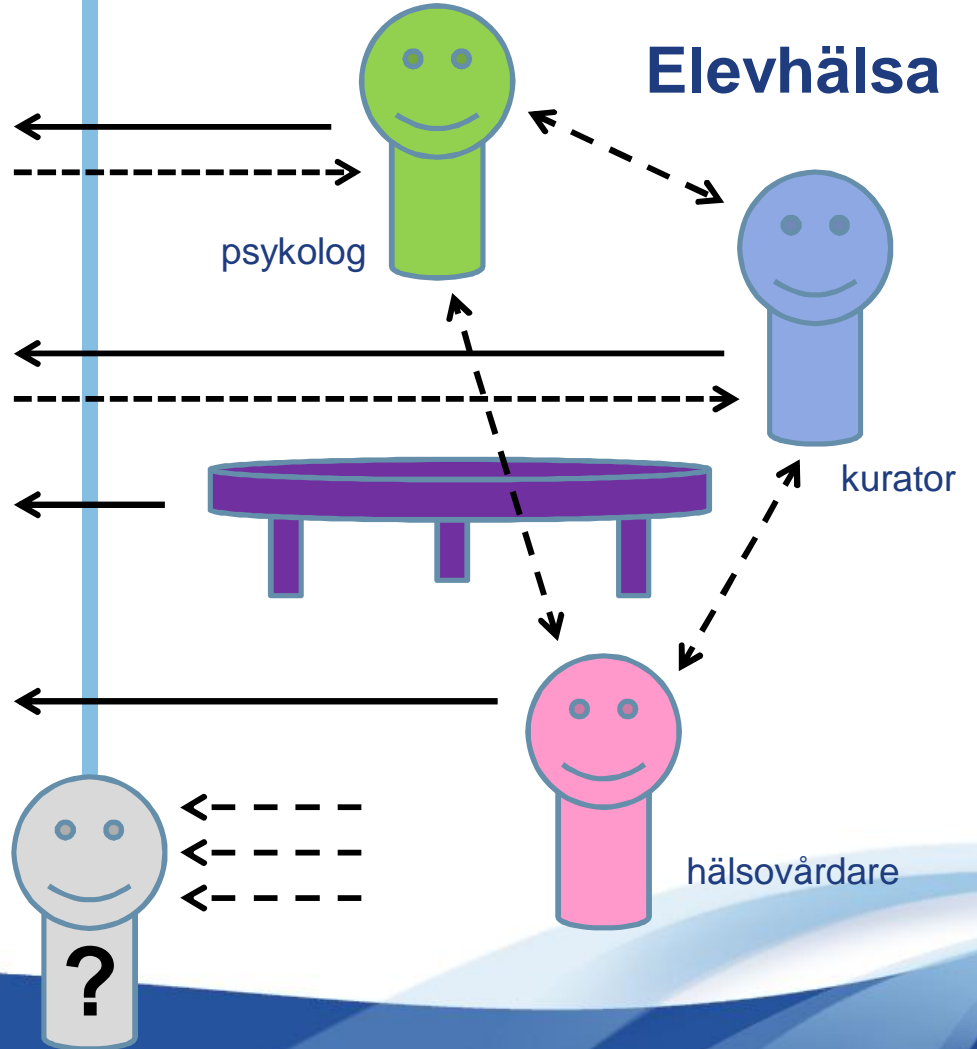

Undervisning

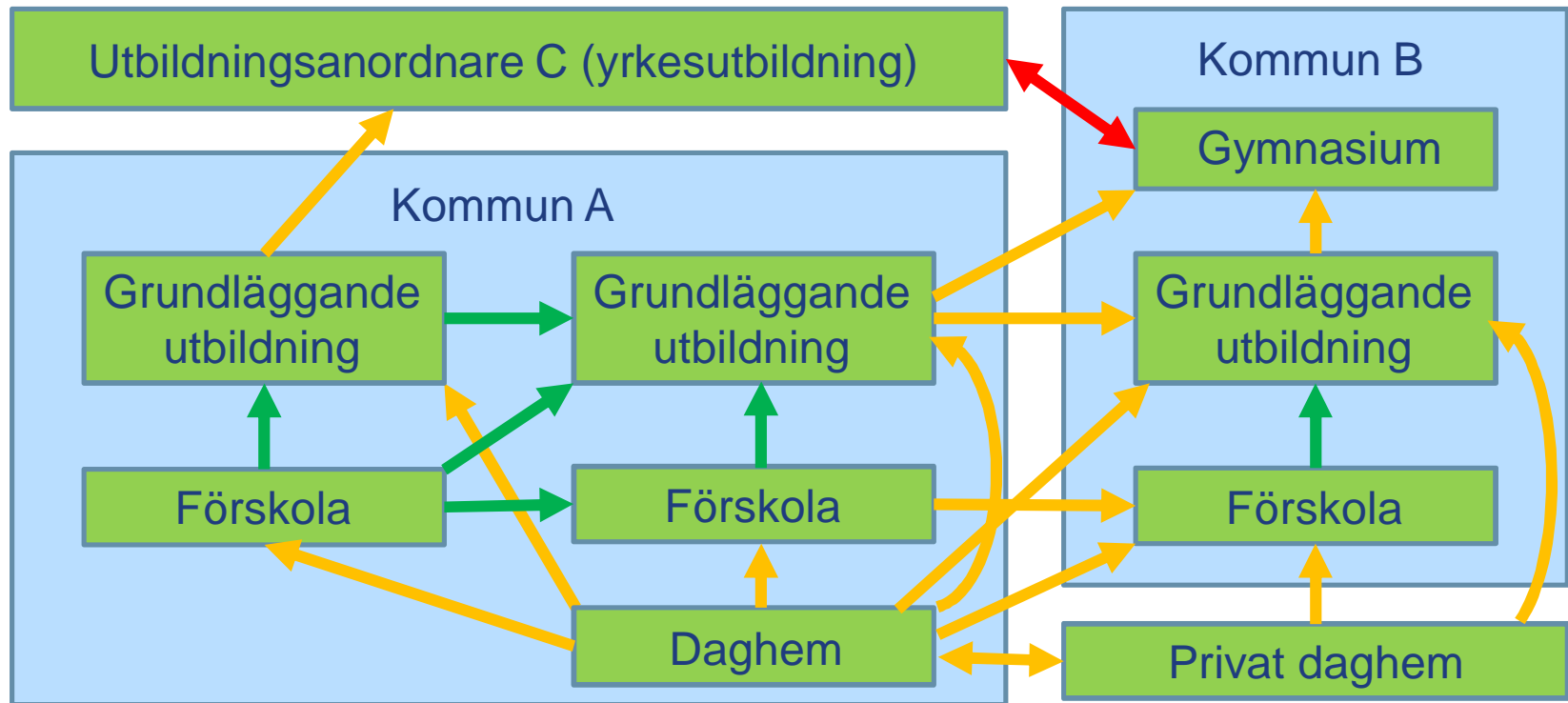
←	GrUL 40 § 2 mom	←.....→	OffL 22 § 2 mom
- - - →	EoSVL 16 § 1 mom		
← - - →	EoSVL 23 § 2 mom + GrUL 40 § 2 mom		

Elevhälsa

Uppgifter om undervisning vid skolbyte

- ➔ Alla uppgifter kan överföras (samma utbildningsanordnare och samma lag)
- ➔ Nödvändiga uppgifter måste överföras, andra uppgifter endast med samtycke
- ➔ Uppgifter kan överföras endast med samtycke

Från oro till åtgärder

§ Det finns olika anmälningar som kan behöva göras:

- ”Orosanmälan” enligt EoSVL 16 §
- Barnskyddsanmälan (BSL 25 §)
- Anmälan om person som är i behov av socialservice (SVL 35 §)
- Brottanmälan på grund av misstanke om våld mot barn eller sexualbrott mot barn (BSL 25 §)
- Övrig brottanmälan (ingen skyldighet förutom om man vet att vissa särskilt grova brott är under planering)
- Utlämnande av uppgifter till polisen vid misstanke om risk för våld (GrUL 40 §, EoSVL 23 §)

§ Eventuell anmälningsplikt är personlig och kan inte uppfyllas t.ex. genom att man meddelar rektorn

”Orosanmälan”

§ 16 § i lagen om elev- och studerandevård:

Om en anställd vid läroanstalten eller inom elevhälsan bedömer att det behövs psykolog- eller kuratorstjänster inom elevhälsan för att förebygga eller övervinna studiesvårigheter eller sociala eller psykiska svårigheter hos en studerande, ska den anställde tillsammans med den studerande utan dröjsmål kontakta elevhälsans psykolog eller kurator och lämna de uppgifter som den anställde känner till och som behövs för bedömning av behovet av stöd.

§ Tröskeln för en orosanmälan är i princip ännu lägre än för en barnskyddsanmälan, men om kriterierna för båda uppfylls tar de inte ut varandra – båda ska göras

§ Eleven kan behöva stöd från flera håll

Barnskyddsanmälan

- § Den som ”i sin uppgift fått kännedom om ett barn för vars del behovet av vård och omsorg, omständigheter som äventyrar barnets utveckling eller barnets eget beteende kräver att behovet av barnskydd utreds” är skyldig att göra en barnskyddsanmälan
- § Ska göras ”utan dröjsmål”
- § Krävs inte att man tror eller vet att åtgärder behövs, utan det räcker att man misstänker att det behöver utredas
- § Man ska inte dra ut på saken, och om ingenting händer kan man göra en ny anmälan

Brottsanmälan enligt BSL 25 §

§ Samma personer som enligt BSL 25 § 1 mom är skyldiga att göra barnskyddsanmälan är enligt BSL 25 § 3 mom också skyldiga att göra en brottsanmälan direkt till polisen om det finns skäl att misstänka att ett barn har utsatts för

- ett sexualbrott enligt SL 20 kapitlet
- ett brott mot liv och hälsa enligt SL 21 kapitlet vars maximistraff är minst 2 års fängelse

§ Brottsanmälan ska göras i tillägg till barnskyddsanmälan

§ Borde göras av den som har förstahandsinformation

Vilka sexualbrott gäller anmälningsplikten?

§ Alla brott i SL 20 kapitlet (bl.a. våldtäkt, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt antastande, köp av sexuella tjänster av ung person och lockande av barn i sexuella syften)

- Åldersgränsen för samtycke är normalt 16 år, men 18 år gäller i vissa fall då barnet är beroende av den andra parten samt för pornografi och prostitution
- Frivilligt sex där skillnaden i ålder samt "själslig och kroppslig mognad" är liten är inte straffbart

Vilka våldsbrott gäller anmälningsplikten?

- § Anmälningsplikten gäller merparten av brotten mot liv och hälsa i SL 21 kapitlet, eftersom straffsatserna är relativt höga
- § De enda brott som inte omfattas är lindrig misshandel, vållande av kroppsskada och försummande av räddningsåtgärd
- § Gränsdragningen mellan lindrig misshandel och misshandel av normalgraden är svår

Källor till mer information

- § [Finlands grundlag \(731/1999\)](#)
- § [Lagen om grundläggande utbildning \(628/1998\)](#)
- § [Förordningen om grundläggande utbildning \(852/1998\)](#)
- § [Lagen om elev- och studerandevård \(1287/2013\)](#)
- § [Barnskyddslagen \(417/2007\)](#)
- § [Strafflagen \(39/1889\)](#)
- § [Förvaltningslagen \(434/2003\)](#)
- § [Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet \(621/1999\)](#)
- § [Utbildningsstyrelsen: Vanliga frågor om skollagstiftningen](#)
- § [Utbildningsstyrelsens anvisning om ordningsregler](#)